

yi koruyabilme özelliğini sürdürmüştür.⁶ Başka deyişle, zenciler kölelik kurumu içinde yaşadıkları 17., 18. ve 19. yüzyıllarda beyazlar tarafından aşağılanma ve bedenlerine yabancılaşmaya maruz kalmanın yanı sıra, sık sık başka çiftliklere satılmak suretiyle soylarından kopmuş ve Afrika'daki aile bağımlılıklarını yitirmişlerdir. Bu açıdan Fences (Çit) oyunundaki çit imgesi oyunun tümüne yansıyan çok ironik bir simgedir. Tory, erkek kardeşi Gabriel, oğlu Cory ve Rose'dan oluşan geniş aileyi bu çit iki türlü koruyacaktır: "Düzenli bir çitin işlevi, ev ve yuvanın kutsallığını dışarıdan gelecek tehlikelere karşı korumak, aynı zamanda dışarıya çıkacak olanlara da bariyer oluşturmaktır. Bono'ya göre Rose'un çitin onarılması için ısrar etmesinin nedeni herkesi içerde tutmak istediği içindir."⁷ Rose yaşamı boyunca yarım işler ve ilişkilerle yaşadığı, yarım bir aileye sahip olduğu için evlilik bağıyla oluşturduğu ailesini korumak istemektedir. Çocukluğunda ve gençliğinde hep farklı anneler ve babalarla yaşamıştır. Ancak ne yazık ki, kocası Troy, başka bir kadınla ilişki kuracak ve ondan olan çocuğuna ölümden sonra özverili karısı Rose bakacaktır. Oyunun başında yıkılmış olan çit daha sonra onarılsa da, oyunun sonunda yine yıkık durumdadır. Troy, karısının aileyi bir arada tutma çabalarına rağmen babası gibi sorumsuz olmaktan kurtulamamıştır.

Bu siyah kimliğin dışavurumu sırasında, süregelmekte olan bastırılmışlığın anlatımı melodramatik özellikler taşımaktadır. Siyah olmaktan dolayı beyaz toplumda varolmanın, "siyah" olarak algılanmanın zorlukları ve hem fiziksel hem de psikolojik acının aktarımı, yazar ile izleyici arasındaki en önemli bağlantı ve aktarım noktalarından birini oluşturur. Acının, fiziksel ve psikolojik bastırılmışlığın aktarımı, çoğu kez yoğun duygusal anlatımı beraberinde getirdiğinden, yazar ve izleyici arasındaki aktarımın melodramatik özelliklere sahip olması neredeyse kaçınılmazdır. Ancak, fenomenolojik bir perspektif benimseyen bu çalışmada bu özellikler üzerinde durulmayacaktır. Bu çalışma açısından önemli olan, fiziksel ve psikolojik acının (doğrudan yazarın deneyimi ya da kurgusal düzlemdeki deneyim) nasıl tecrübe edildiği ve yansıtıldığı noktasıdır; çünkü, var olan fiziksel ve psikolojik acı, siyah bireyin kendi bedenini nasıl algıladığı ile doğrudan ilişkilidir.

"Beden" algısı, bireyin kimlik algısı ile birebir ilişkili olduğundan burada ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Husserl, "The World of the Living Present

Engin DOĞAN

and the Constitution of the Surrounding World External to the Organism" adlı yazısında tüm gerçek görünen dünyanın birey için var olan bakış açıları toplamı olduğunu belirtir.⁸ Bu noktadan bireyin beden algısının, kimlik algısını ve kendi dünya gerçekliğini ne ölçüde etkilediği anlaşılmaktadır. Fenomenolojinin önemli sorularından olan "Ben bedenim miyim?", "Bedenime sahip olmam ne anlama gelir?" gibi noktalara⁹, siyahlar söz konusu olduğunda, "Bir siyah bedenini bir beyazın dayattığı şekilde mi, kendi bağımsız algılama şekliyle mi görür?" ve "Bir siyah, kendi bedeni hakkında beyazın algısını ve bunu ifade etme şeklini nasıl tecrübe eder?" gibi sorular eklenmektedir. Dolayısıyla, siyahların kimlik sorunu hem siyahın kendisini ve beyazı nasıl algıladığı, hem de beyazın siyahı nasıl algıladığı dinamikleri üzerinde ilerler. Gerçekte aslanan beyazın kendini nasıl algıladığı ve siyahı kendine göre nasıl sınıflandırdığıdır. August Wilson'ın Troy Maxson karakteri, beyazların dünyasında başarıyı yakalamadığı için, oğlunun onların standartlarına ulaşmasını ister. Bu da Troy'a göre, basketbol oyuncusu olmakla değil, araba tamirciliği yapmakla gerçekleşebilecektir. Tüm kuralları beyazlar belirlemektedirler. Zenciler ise, bu kurallar içinde kendilerine gösterilmiş olan yerde yaşam sürmek zorundadırlar. Bu yüzden, beyazların yüzyıl başında zencilere izin verdikleri meslek alanları yalnızca müzik ve spor olmuştur. Aslında bu iki dal da siyah insanın beden yapısına uygun olduğu ve bu iki alanda büyük başarılar elde edebildikleri için siyahlar beyazların arasına karışma şansı bulmuşlardır. Bu güdümlü toplumsal uyumu vurgulamak isteyen August Wilson, Ma Rainey's Black Bottom ve Fences oyunlarından söz ederek şöyle anlatır: "Ben, elden kaçmış olanaklar düşüncesiyle çok ilgileniyordum. Müzik ve spor siyahlar için geleneksel özgürce dolaşılacak iç yolları, ve hem Ma Rainey'de, hem de Fences'de o iç yollar bile Levee ve Tory için bir işe yaramaz".¹⁰

Mensch, "Presence and Others" başlıklı yazısında Merleau-Ponty'den "diğer insanların varlıklarının nesnel düşünce için bir zorluk ve hakaret olduğunu" alıntılar.¹¹ Bu çalışma kapsamında düşünüldüğünde, bu alıntıda "nesnel düşünce" olarak ifade edilen kavram, "nesnel beden algısı" olarak değiştirilebilir. Siyahların kendi bedenlerini nesnel bir şekilde algılamaları ve kendi algılarına dayalı bir kimlik geliştirmeleri üzerinde beyazların varlığının bir zorluk oluşturduğu açıktır; siyahın, dünyaya ve kendisine ilişkin algısında beyazın egemenliğindeki dünyanın dayattı-

ğı bakış açıları etkisini yitirmemiş görünmektedir. Çok uzun süre "özne" olmaktan çok "nesne" olarak günlük yaşam pratiğine sahip olduktan sonra, bağımsız ve beyaz toplum dayatmalarından bağımsız bir kimlik oluşturmalarının güçlüğü anlaşılır. Beyazlarla eşit haklara oldukça yakın zamanda sahip olmuş siyahlar için, "beden" algısı tartışmasının "ben bedenim miyim?" şeklinde sorulara yanıt arayan soyut bir düzlemde çok, somut bir düzlemde sürdürülmesi daha anlamlı olacaktır.

Beyazlarla eşit haklara sahip olduğunda bile siyah birey, tüm diğer farklılıklar bir tarafa bırakılsın, fiziksel özellikleri nedeniyle "farklı"dır ve bu farklılığı, kendi etnik kökenini yadsıyarak yok sayması mümkün değildir. Yine de birey, tamamen beyazların söylemini benimseyerek kendi bedenini kendisine "öteki"leştirebilir ve kendisine bu şekilde bir kimlik edinme yolunu seçebilir. Fiziksel farklılıklarından dolayı ortaya çıkan sürekli iç çatışmadan kaçması ise olanaksızdır. Öte yandan, beyazı tamamen "öteki" konumuna itebilir ve kendi dünyasından yalıtılmak isteyebilir; ancak, çoğunluğunu beyazların oluşturduğu bir toplumda bu seçenek de olanaksızdır. Kimlik problemlerini siyah birey için daha da karmaşık duruma getiren en önemli etken, siyah için "öteki" olan beyazın, içselleştirilmiş olmasıdır. Bu durumda, beyazların siyah bireylere kendi bakış açılarını empoze etmeleri gerekmez. Siyah birey kendisine daha önceden dayatılmış davranış biçimlerini ve bakış açılarını kendisini tanımlamakta kullandığı zaman, "öteki"ni kendisiyle özdeş kılar, bir başka şekilde ifade edilirse, tamamen "öteki"leşir.¹²

Kendisini baskılayan ve daha aşağı konuşma iten beyazın bakış açısını fark etmeden benimseyen siyah birey, hem kendi bedeni ile bütünleşemez, hem de farkında olmaksızın kendisini içinde bulduğu iç çatışmadan dolayı sürekli ruhsal gerilim yaşar. Childress'in oyununda siyahların siyahlara sınırlendikleri zaman kullandıkları sözcükler, beyazların onları aşağılamak için kullandıkları sözcüklerle aynıdır. Ancak oyundaki Güneyle Tommy'nin açıkladığı gibi, beyazlar zencilerden nefret ettikleri zaman onlara "nigger" diye hitap ederler ama bu sözcüğün zenciler arasında kullanılması nefretten kaynaklanmamaktadır çünkü Tommy ırkdaşlarını sevmektedir (s. 148).

Siyah kadının durumuna bakıldığında ise, kimlik sorunu ikinci bir katman daha kazanır: Si-

yah kadın hem kadın olduğu için erkek egemen toplumda, hem de siyah olduğu için beyazların egemen olduğu toplumda daha "aşağı" konumdadır. Siyah kadının kendisini beyaz-erkek bakış açısının etkisiyle "öteki" konumuna itmesi, bağımsız bir kimlik oluşturma sürecini çok daha problemli yapmaktadır. Erkek egemen söylemin baskın olduğu toplum yapısında siyah kadın, nesneleştirilmektedir. Alice Childress'in oyununda ön plana çıkan, siyah erkeğin beyaz kadına karşı daha farklı davranması ve beyaz kadını daha üst bir konumda kabul etmesi de siyah kadın açısından bir diğer önemli sorunsal oluşturur: Kendi etnik grubundaki erkekler tarafından beğenilme kaygısı, *Wines in the Wilderness* oyununda görüldüğü gibi 1960'ların sonunda sloganlaşan "Zenci güzeldir" düşüncesiyle çakışınca, siyah kadının da özgüveni artmıştır. Bu düşünce, yüzyıllardır beyaz insanın standartlarına göre kendisini değerlendirmiş ve beyazın gözünden kendisini yargılamış olan siyahların bilinçlenip, nesnel bir beden algısı kazanmaya başladıklarını gösterir. Oyundaki çeşitli karakterler, siyahların geçirdikleri toplumsal değişimi belirginleştirir. Oyunun kurgu zamanı, 1964 yılında New York'ta geçmektedir. Yüzyıl başında kölelerin özgürleşmelerinden sonra beyazlara bağımlı olarak yaşadıkları "ortakçılık sistemi"ni ve siyah/beyaz ayrımcılığı anlamına gelen "John Crow yasaları"nu göğüslemek zorunda kalmış olan altmış yaşındaki bir zenci olarak Oldtimer'in, zenci ayaklanmasının olduğu o gün neden beyazlardan ölesiye korktuğu ve vitrinleri kırılmış dükkanlardaki eşyalardan çaldığı anlaşılabilir. Oldtimer karakteri zencilerin çok kızdıkları, beyazlara karşı aşırı ikiye bölünmüş ve itaatkar davranan Uncle Tom karakterine benzer. Beyazlara boyun eğerken, fırsatını bulduğunda da hırsızlık bile yapabilen fırsatçı bir zenci insan tipidir. Oyunun sonuna doğru onun okullara, fabrikalara ve sendikalar alınmamış zencilerden olduğu söylenir. Başka deyişle, Oldtimer hep beyaz korkusu ve dışlanmayla yaşamış bir yaşlıdır. Öte yandan, yirmiyedi yaşındaki yazar Sonny-Man ile yirmibeş yaşındaki karısı Cynthia, meslek sahibi olabilmiş genç kuşaktan ve orta sınıfa yükselebilmemiş siyahlardır. Otuz yaşındaki fabrika işçisi Tommy ise çok zor koşullarda yetişmiş Güneyli bir zencidir ve Kuzeyli ressam Bill Jameson'dan düşünce yapısı bakımından çok farklıdır. Tommy, ressam Bill Jameson'un evine Sonny-Man ve Cynthia tarafından modellik yapması için getirilmiştir. Tommy başlangıçta cahil ve siyahlarla ilişkin tarihsel konularda pek bilgisiz gibi görünse de, oyunun sonuna doğru akıllı ve zeki bir kadın olduğunu ispat eder. Bill'in çizmekte ol-

Engin DOĞAN

duğu üç siyah kadın tablosundan üçüncüsüne modellik yapması gerektiğinde, bu üçüncünün cahil, kaba saba, bayağı, yoksul, kadınlığını yitirmiş ve itilip kalmış siyah kadın imajı olduğunu öğrendiğinde Bill'e sinirlenir ve onu beyaz kadınları üstün tutmakla suçlar (s. 139). Ancak oyunun sonunda, başındaki tuhaf peruğu çıkarıp çok güzel bir Afrikalı kadın kimliğine bürünür ve Bill'e başkaldıran siyah kadın, "wine in the wilderness" (çöldeki şarap) olarak resmini çizdireceğini söyler. Böylece Tommy öykündüğü ve taklit ettiği beyaz kadın kimliğini üzerinden atar. Sadece siyah kimliğini değil, aynı zamanda, zenci kadın kimliğini de öne çıkarmaktadır.

Yalnızca tüm toplumsal hakların beyazların egemenliği altında olması değil, kadının bireysel deneyiminde önemli yeri olan güzellik kavramının da beyaz kadınla özdeşleştirilmesi, siyah kadının bağımsız bir kimlik edinmesini güçleştirir. Bu nedenle, siyah yazarların yapıtlarında aktarılan deneyimlerde yansıtılan acının temelinde, "içselleştirilmiş baskın öteki"nin (erkek egemen beyaz söyleminin) ve bu söylem tarafından benimsenen estetik değerlerin olduğu sonucuna varmak hatalı olmayacaktır.

Siyah Amerikalılar, Batı Afrika'dan Amerika'nın Chesapeake sahillerine zorla getirildikleri 1619 tarihinden itibaren Amerika'da kölelik kurumunun tüm trajedisi için yaşamış ve beyaz toplumun üstünlüğünü kabul ederek sonuçta bedenlerine yabancılaşmış, hatta bedenlerinden nefret etmişlerdir. Böylece August Wilson'ın Troy karakteri "Ben benim miyim?" sorusunun altında ezilirken, Alice Childress'in Tommy karakteri bedenine sahip olmanın Afrikalılığından gurur duymakla olduğunu bilir. Bu şekilde de nesnel beden algısını geliştirmeyi başarır. Siyah yazarlar genellikle siyah insanın nesnel beden algısını tartışır ve siyah Afrika mitleriyle bezedikleri beyaz Amerikan topluluğu içindeki kültürel çatışmaları göğüsleyen siyah insanların öyküsünü anlatırlar.

* Arsev Ayşen Arslanoğlu, *Dokuz Eylül Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Araştırma Görevlisi*

* Prof.Dr. A. Didem Uslu, *Dokuz Eylül Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Öğretim Üyesi*

Makalede kullanılan görseller, Öğr. Gör. Engin DOĞAN

- 1 August Wilson. *Fences*. New York: New American Library, 1986. (Yazıdaki alıntılar bu kaynaktan yapılmıştır.)
- 2 Elizabeth Brown-Guillory (ed), Alice Childress. *Wines in the Wilderness*. Plays by Africa-Women from the Harlem Renaissance to the Present, New York: Praeger,1990. (Oyuna ilişkin alıntılar bu kaynaktan yapılmıştır.)
- 3 David Savran. In *Their Own Words*, Contemporary American Playwrights, Theatre Communications Group, 1988, s. 288.
- 4 Edwin Wilson ve Alvin Goldbarb. *Living Theater. A History*, McGraw-Hill, Inc., 1994, s. 481
- 5 Roger Matuz (ed). August Wilson. New York: Gale Research Inc., 1991, s. 446.
- 6 Charles H. Mindel ve Robert W. Habenstein. *Ethnic Families in America. Patterns and Variations*, New York: Elsevier, 1976, s. 222.
- 7 A. Didem Uslu. *Amerikan Tiyatrosunda Düşler*, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, Temmuz 2001, s. 377.
- 8 Edmund Husserl. *The World of the Living Present and the Constitution of the Surrounding World External to the Organism*. Husserl Shorter Works. Ed. Peter McCormick and Frederick A. Elliston. Indiana: University of Notre Dame Press, 1981. 238-51.
- 9 James Dodd. *Idealism and Corporeity-An Essay on the Problem of the Body in Husserl's Phenomenology*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1997.
- 10 Sharon K. Hall (ed). August Wilson. *Ma Rainey's Black Bottom*. New York: Gale Research Inc., 1986, s. 275.
- 11 James Richard Mensch. *Presence and Others. Postfoundational Phenomenology-Husserlian Reflections on Presence and Embodiment*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2001. 243-63.
- 12 M. Richard Zaner. *The Problem of Embodiment-Some Contributions to A Phenomenology of the Body*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1964.